

tem inferens? Sanè dum e similitudine quadam notarum duo objecta unum, idemque videntur, ac majore attentione mens, discussis utriusque notis, postea diversa esse recognoscit, quæ prius idem apparebant, judicii exercitium id esse videtur de diversitate objectorum sententiam ferentis. Sed hæc parum nostra referunt: ac citius juvat contentiones minuere, quam novas exsuscitare in hac temporis egestate.

378 Ex magna illa memoriæ cum imaginatione affinitate (372) facile derivatur explicatio earum, quas in memoria animadvertimus, proprietatum. 1 Quo res distinctius, sapius, ac recentius fuerunt imaginationi presentatæ, eo alacrius, ac promptius memoria ipsarum reviviscit. Nam ex iisdem capitibus phantasia adjuvatur ad imagines reparandas (360): adedque & mens ad eas recognoscendas; in quo memoriam consistere docuimus (372). 2 Quo promptior imaginatio fuerit ad ideas instaurandas, major erit memoriæ alacritas ad easdem recognoscendas; quo tardiozem, inconstantem, ac remissam magis experiemur, & memoriæ detrimenta similia subsequantur, necesse est: idcirco a phantasia vitiiis, vitia memoriæ repetere debemus; ab ejusdem optimis qualitatibus, respondentes in memoria virtutes consequentur. 3 Id quod *mandare memoriæ* dicimus, est facilitas quædam renovandi, ac recognoscendi ideas, comparata ab repetitione ejusdem notionis; qua repetitione, sicut in aliis corporis membris ad alia officia, sic in phantasia promptitudo innascitur ad imaginum instauracionem. Hac facilitate perdurante, *memoria retinere* aliquid dicimur; cessante, rerum *oblivisci*. 4 Hac memoria acquisita repetitione ejusdem impressionis, *artificialis* quædam est facultas exercitio comparata: quæ etiam signis, ordine rerum, aut verborum adjuvari potest; hæc enim mirè phantasiam excitant (355) ad memoriam artificialem vel augendam, vel conservandam. 5 *Memoria labimur*, quum ideam quampiam recurrentem cum alia confundimus, unam, eandemque esse existimant. Hoc non rarè accidit scriptoribus citantibus verba alicujus auctoris, aut operis, quæ tamen in aliis legerunt, aut in alio ejusdem auctoris opere inveniuntur.

379 Schol. 1. Memoriæ portenta quædam referuntur ab historicis, quæ pene fidem superant. Cyrum numerosissimi exercitus milites de nomine salutasse, auctor est Plinius lib. 7, hist. c. 24. idem fere de Francisco I. Gallorum Rege in historia Caroli Quinti legisse memini. Seneca duo millia hominum, quo erant ordine recitata, referebat, & ab his, qui ad audiendum præceptorem cum ipso convenerant, singulos versus a singulis datos, quum plures essent ducentis, ab ultimo incipiens usque ad primum

recitabat. Franciscus Suarius, Famiano Strada referente, opera D. Augustini ita memoria retinebat, ut loca omnia, pagina, ac linea indicatis, citare posset. De Scalligero, Vallisioque mathematico alia memoriæ prodigia refert Bonnetus tom. 1. Palingenes. in tract. prodromo. Hujusmodi facilitas ab peculiari cerebri structura, ac temperie, quæ rarè admodum hominibus contingit, repetendæ videtur: neque artem illam memoriæ, quam sprevit Themistocles, teste Tullio, a Simonide, aut alio quopiam oblatam, eo usque protendi posse existimaverim, ut communem hominum reminiscendi facultatem excedat.

380 Schol. 2. Tritum est illud, *memoria excolendo augetur*; quod ego sic intelligo, ut animus iterato exercitio memoriæ mandandi alacritatem quamdam nanciscatur, ac, ut ita dicam, *habitus* contrahat hujusmodi exercitii. Ceterum quo plus memoriam oneramus rerum imaginibus, minorem easdem retinendi facilitatem experiamur, oportet. Memoria enim imaginationi innititur; cujus facultas a dispositione fibrarum cerebri omninò dependens, quum limitata sit, ab nimia conclusione idearum debilitetur, necesse est. Idcirco juvenes ad mandandum memoriæ promptiores animadvertimus, quam viros, etiamsi hi in magno memoria exercitio versati fuerint. Relege dicta art. 362.

CAPUT QUINTUM.

De intellectu, ejusque Operationibus.

§. I.

De facultate intelligendi.

381 *Intellectus* est illa animi facultas, qua res distinctè percipimus, earum notas ita separando, ut ab aliis discernere possimus. Hinc tum demum quidpiam intelligere dicimur, quum notas objecti percipimus, eas distinctè separando, ac representando eo modo, quo objectis insunt. Intelligenter etiam aliquid exponi declaramus, quum ejus nota dilucidè explicantur.

382 Corol. Hac facultate nos pollere intimè conscientia monemur (326). Quis enim vel plumbeus in se ipse non sentit, res aliquas ita percipere, ut quasdam notas distinguat in objecto, quibus illud ab alio discernat? hoc autem est, quod *intelligere* vocamus (præc.): gaudet igitur animus vi intelligendi, seu intellectu.

383 Schol. 1. Sunt, qui facultatem intelligendi per vim mentis ad res *universim* representandas explicent, ita ut

sensus ad rei singularis præsentis repræsentationem; imaginatio ad objectum absens singulariter itidem, confusè tamen repræsentandum; intellectus verò ad repræsentationem distinctam universim referatur. Verum hic *universim* repræsentandi modus ab abstrahendi facultate, quæ una est ex operationibus intellectus, provenire videtur. Non negamus tamen, sensationes, imaginationes, ac intellectiones discerni etiam posse ab enuntiatis proprietatibus.

384 Schol. 2. Sensationes, ac imaginationes ab intellectibus discriminare sensus intimus unumquemque docet; etiamsi alia externa non extarent, e quibus experimentum capere licet ad insignem earum differentiam rimandam. Nam infantes, emotæ mentis homines, imò & bruta animantia sensationibus, ac imaginationibus percipi, ab ipsorum operandi modo perspicuè deducimus; eos tamen intellectione duci, nemo unquam sanus pronuntiabit. Comparativo enim secernendi iudicio, ab notarum in objectis existentium collatione, distinctaque notionem provenientè, ad intelligendum opus est; quo tam parvulli, quam amentes, ac belluæ destituuntur; hæ per intrinsecum principii intelligentis defectum, illi per cerebri impeditam facultatem.

385 Intellectiones aut *pure* sunt, aut *non pure*: dum nihil obscuri perceptionibus admiscetur, intellectio pura dicitur; contra verò, si aliqua notæ confusè aut obscurè percipiuntur, ab intellectione non pura id oriatur, oportet. Plerumque autem a sensibus, aut imaginationibus intellectiones nostras contaminari sentimus; raro admodum ab omni sensatione, aut imaginatione depurgari; unde non pure intellectiones puris frequentiores sunt.

386 Schol. Non id intendimus præacta divisione intellectionum, ut aliquas esse, quæ a sensibus nec mediatè proveniant, contendamus. Hæc enim quæstio, ait Jaquierius, *utrum idea omnes a sensibus saltem mediatè originem habeant*, intellectus nostri limites longe excedit. Pendet enim ex animæ, corporisque commercio, cujus quidem commercii leges tamquam divinum arcanum venerari potius debent metaphysici, quam curiosius scrutari. Met. par. 2. cap. 3. Verum intellectio puræ nomine intendimus, quod nulla corporea imagine a mente repræsentatur, ut perceptio axiomatum, veritatum moralium, existentia Dei, ac animi nostri esse solet.

387 Vim intellectus in *objectivam*, ac *formalem* tribuunt. Quo quis plura objecta percipere valet, eo majore intelligendi facultate objectiva gaudet. Unde quum intellectus divinus ad omnia se extendat, quæ cognosci possunt, infinita facultate intelligendi præditus est; quæ infinitudo ad modum etiam, quo illa percipit, extenditur, notas

omnes

omnes in ipsis repetas penitissimè, ac summa claritate, distinctioneque pernoscens; unde & *formalem* vim habere etiam infinitam, in confesso est: hæc enim in modo cognoscendi, ac repræsentandi consistit. Nos verò ad pauca objecta extendere vim intelligendi, etque obscurè, confusè, ac partim tantum cognoscere, quotidiana experientia admonemur.

388 Corol. Ex dictis art. sup. divisio illa, qua intellectus proprietates in hominibus animadversas solemus distinguere, emanavit. Intellectus *profundus* ille vocatur, qui, quæ composita in objecto reperit, dissolvit, quasi anatomicè in ejus partes internas irrumpens, ac in membra dissecans. *Acumen* intellectus est vis plura in objectis distinguendi: *soliditas* est recta ex his, quæ percepta sunt, deductio: quod quidem facultatem ratiocinandi maximè respicit. Dotes hujusmodi, ut non omnis fert omnia tellus, passim disjungi, ex hominum commercio, ac librorum lectione compertum habemus.

389 Schol. Soliditatem intellectus qui acquirere studet, in logicis, in historia, ac ethica versari, & eventus rerum, quo nascantur ordine, meditari oportet; quod ad physicas etiam res extendi debere, experimentalis pars hujus scientiæ in primis docet. *Acumen*, ac profunditas intellectus analyticarum scientiarum studio comparatur. Hinc mathesin præcipuè colere debent, qui acumine, ac profunditate ingenii pollent; & qui has facultates acquirere, excolere, atque augere avent. Ceterum *tu nihil in vita dices faciesve minerva*. Omnes autem mediocritatem quamdam sibi comparare posse, modò *ingenium docilem* a natura nacti sint, nec *vervecum in patria*, *crassoque sub ære nati*, experientia quotidiana testatur.

390 *Ingenium* ferè cum intellectu acuto, ac profundo confundere solent: atque aded homo ingeniosus ille erit, qui acumine, ac profunditate intellectus pollet; ad verum tamen magis accesseris, si *ingenium* explices pro facultate illa, qua rerum inter se similitudines perspicimus, & convenienter aptamus. Poetæ hac dote excellere, nonnumquam, & oratores illa adjuvantur. *Acumine*, ac profunditate intellectus ingenium mirificè extolli; phantasia, ac memoria percelli ad imaginum collationem, ex harum facultatum notione deducitur. Ab perspicuitate enim, ac notarum in rebus inventarum evolutione, ac prompta, vividaque harum imaginum præsentatione feracitas ingenii plerumque ab omnibus commendatur.

§. II.

De *Judicio, ac Ratione.*

391 In Logica plura ad *judicium*, aliasque mentis operationes attinentia, prout illam scientiam spectant, jam disseruimus ab artic. 73. Hic tantum *judicium* pro facultate mentis sumimus, qua convenientiam, aut discordiam idearum inter se introspicimus, ac sententiam ferimus, ideam cum idea convenire, aut disconvenire.

392 Corol. Quicumque hæc pollet facultate facile discernendi concordiam, aut disconvenientiam idearum inter se, ita ut rectè de rebus sententiam ferat, *optimo judicio* præditus est: vulgè id *bonum judicium*, aut *bonum sensum* appellant. Quod si rectus loqui velimus, *bonum sensum* facilitatem quamdam discernendi ea, quæ sub sensus cadunt, appellare debemus. Sunt namque plures natura ita comparati, ut prima sensuum impressione rectè de rebus judicent: hoc maxime id, quod *pulchrum* dicitur, respicit, ac *bonus gustus* solet etiam dicitari. Ejusmodi *judicia* a sensuum optima conformatione pendere, indubium est. Idcirco & *bonus sensus* partialis tantum, plerumque invenitur; quum rarè admodum extent homines omnibus naturæ donis cumulati: *non omnia possumus omnes*. Qui de musicis optimè judicat, non idcirco picturas, statuas, architecturam optimè discernit: qui poetas, aut oratores, aut stilum dignoscere scit, & gustare, habes ad botanicem &c. esse solet.

393 *Ratio* est illa animi facultas, quæ singulares veritates in universalibus contentas percipit, deducit, atque applicat. Nam certo certius est, universales quasdam veritates existere, in quibus singulares continentur, velut in stamine fila, ita ut una ex altera deduci, ac demonstrari possit; mentemque nostram ex illis principiis plurimas, quarum nexum cognoscit, notiones deducere. Scientiæ omnes, ac libri dogmatici veritatem asserti comprobant.

394 Corol. 1. *Judicium* igitur, & *Ratio* in hoc uno discrepant, quod primum ad convenientiam unius idæ cum altera solum refertur: ratio verò plures inter se comparat, connectitque perpetua catenatione; qua *judiciorum* serie ad veritatem inveniendam manu ducitur.

395 Corol. 2. *Bonus sensus*, aut *bonum judicium* (392) a ratione penes minorem extensionem differt. Quid enim per rectum *judicium* intelligimus, nisi de rebus, prout sunt, judicare, quæ bona sunt, ut bona; quæ secus, velut prava æstimare: falsis, aut pravis specie veri aut

recti apparentibus nequiquam decipi, singulaque, prout sunt, æqua lance ponderare? Atqui hoc initium quoddam, ac veluti gressus primus rationis est, sine quo ulterius progredi non valet. Itaque eam differentiam inter rectum *judicium*, ac rectam rationem percipio, quam inter propositionem, ac syllogismum intercedere ex dialectica habemus.

396 Corol. 3. Quo plures veritates distinctius pervidere, nexumque illarum internoscere mens nostra valet, eo majore ratione pollet: atque id demum ratiocinari est, idearum catenationem, aut dissociationem ex earundem nexu, aut separatione eruere.

397 Corol. 4. Quod jam art. 388 de intellectus *soliditate*, *acumine*, ac *profunditate* explicatum est, ad rationem transferre licet; sæpe enim ratio pro intellectu usurpatur. Ceterum in familiari usu loquendi rationem *solidam*, *acutam*, *profundam* intelligere solent, *objective*, ut ferè dicitur, quatenus excogitatum aliquid profunde, solidè, aut acutè innuimus.

398 Schol. In Ethica *ratio* est regula morum, ad quam mores nostros conformare debemus ad propriam felicitatem obtinendam. Hic etiam *objective* ratio sumitur; quemadmodum quum aliquid *rationi* conforme, aut disforme dicimus, id intendimus, ut aliquid veritatibus cognitis consentiat, aut dissentiat; sive id ad veritates naturales, sive ad morales referamus.

399 Optimè quidem se habet, experientiam a ratione distinguere, quod doctus quidam auctor facit. Nam experientia, utpotè per sensus comparata, ad res singulares solum extenditur, ac sub sensus cadentes (383): neque ad veritates universales, earumque connexionem nisi rationem attingere, concedere non gravamur. Rationem verò solum a *priore* (Log 214) cognoscere, persuaderi mihi ægrè patiar. Inductiones enim in physicis adhibemus, quarum ope ratio conclusiones universales deducit, veritatesque plurimas demonstrat a *posteriore*: quod in metaphysica obtineri, in Dissert. sequente ostendemus, existentiam Dei demonstrationibus physicis, ac moralibus stantibus. Ratione igitur & a *priore*, & a *posteriore* cognoscere possumus, ac saltem mediatè experientia, ac sensibus inniti.

400 Rationem *puram*, ac *impuram*, et hunc nodum solvat, distinguit laudatus auctor; quod sanè inventum rem quodammodo componit. Puram illam vocat, quæ axiomatis, principiis, postulatis, definitionibus utitur: quæ experientiam adhibet, impuram: e ratione pura demonstrationes a *priore*; ab altera, quæ a *posteriore* ducuntur, proficisci statuit.

401 *Expectatio casuum similium* ad secundum genus reducitur. Casus autem similes illi sunt, in quibus, positus principiis iisdem, sive adjunctis, quibuscum eventa quaedam connexa vidimus, similia eventura expectamus. Hoc autem duplici modo considerare possumus, aut tanquam eventus fortuitos, aut necessarios: dum semper in circumstantiis ejusdem modi eventus eosdem sequi videmus, necessarios esse ratio a posteriore persuadet; secus, si variabiles effectus consequantur. Cometæ aliam viam a zodiaco affectare hæcenus compertum est: visa igitur in caelo caudata stella, per varias cæli plagas a zodiaco diversas erratum ire expectamus: nubibus autem in atmosphæra condensatis, etiamsi sæpe pluviam sequi experti simus, quandoque ab aliarum concursione causarum impediri posse portendimus.

402 *Corol. Casuum similium expectatio*, si propriè loqui velimus, a ratione proficisci solum potest. Belluæ quidem ab imaginatione, ac recordatione eventus præteriti excitantur quodammodo ad *expectationem casuum similium*. Memini, canem quemdam & macellum & macellarium, a quo castratus fuerat, constanter fugisse; ita ut ejus domino prope macellum transeunte, ille, qui ut solent canes, vestigia ejus continenter premebat, quum ad locum accederet, aliam viam tenebat circuitione facta, donec iterum, transacto jam præteriti doloris loco, dominum assequeretur. Quis tamen hanc casuum similium expectationem dicat? Aut si ita appellare juvat, nimium irrationalem hanc expectationem esse pronuncio. At, inquit laudatus auctor, „ Qui casum similem expectat, alia re opus non habet, quam ut percipiat præsentis rerum circumstantias, iisque adjunctos eventus: tum ut his similia alia præcepta reducat in animum: denique ut agnoscat eadem nunc rerum esse adjuncta, quæ tunc fuere. Atqui primum efficitur sensibus, alterum imaginatione, tertium memoria: similitum ergo casuum expectatio absque rationis adminiculo haberi potest „.

Enimverò si hæc ita se habent, exulare etiam ratio ab homine jubeatur: ratiocinationes enim non aliter in mente nostra peraguntur, quam methodo hæcenus descripta. „ Postquam enim in casu quopiam aliquid evenisse, sensu usurpavimus, casu iterum eodem recurrente, ejus eventus memoria vicem subit propositionis; ejusdem nunc recurrentis perceptio est instar assumptionis: opinio denique sequuntur denuò ejusdem eventus locum completionis obtinet. Igitur tacita hæc ratiocinatio in ea expectatione quodammodo inclusa latet: in casu illo istud evenit: atqui præsens casus idem est: Istuc igitur idem est, „

In bellis ejusdemmodi operationes, prout hæcenus descri-

scriptæ sunt, non solum rationis quiddam vicarium probarent, verum perfectam illis inesse rationem. „ Dum enim casus similis expectatur, effectus e præsentibus adjunctis sequuturus, ut ut confusè prævideatur, scitur proindè cum iisdem esse connexus, tametsi vis ipsa, & modus connexionis minimè perspiciatur. „ Hoc autem in plurimis e nostris ratiocinationibus, maximè circa eventus non necessarios (401) semper contingere indubium mihi videtur; quod & rationem perfectam, si alia deessent, nobis inesse planè probarent. Prævidere enim ex connectione unius cum alio effectum sequuturum, id demum ratiocinari perfectè est, non umbra ratiocinationis; illaque memoria, casu eodem iterum recurrente, vicem subit propositionis universalis, ut in syllogismo expositoryo (Log. 181).

Quod ad belluas attinet, nulla connexionis idea ipsis concedi posse videtur. In casibus modo figuratis id evenire in earundem phantasia existimo, quod nobis somniantibus contingere solet, dum terrificis imaginibus commovemur. Nec quisquam, puto, nos somniantes quodam rationis vicario agere ea, quæ in somniis experimur, maximè in noctambulis, umquam pronuntiabit. Sed hæc hæcenus: non enim impugnandi libidine hæc scripsimus, sed, occasione data, rem dilucidandam assumpsimus, quadam stili varietate materiam illustrare cupientes.

403 *Schol. 1.* Juvat hic subnectere qualitates peculiare, quæ in animo nostro distinguuntur, ac frequenter tum in libris, tum in familiari sermone solemus usurpare, indiscriminatim animo, intellectui, rationi, spiritui, ingenio applicantes. Harum qualitatum notiones, quam brevissimè dabimus, ut quid his vocabulis significetur, exponamus: ac ne illa usurpantes, malè applicemus. Animus igitur, seu intellectus, aut ratio, dicitur

1 *Rectus*, seu *verus* tam in sensu physico, quam morali, quum res æstimat ac perpendit juxta genuinum valorem; notas percipiens cujusque rei proprias, quin cum aliis confundat ac similitudine decipiatur. Hinc judicia emanant illa, quibus homo nec propria utilitate, nec damno res æstimat; sed recta ducitur, ad jus suum cuique tribuendum. *Falsus* eo aspectu res cognoscit, qui ipsarum non est proprius; quod plerumque a depravatione cordis evenire solet; nonnumquam ab imaginationis debilitate.

2 *Solidus*, *profundus*, *acutus*, seu *argutus*, vide dicta art. 383. His opponuntur *mobilis*, *superficialis*, *obtusus*, contrariis nimirum qualitibus vitata sunt ingenia hujusmodi, ac sint virtutes superiorum.

3 *Elegans* pulchritudinem ubique sectatur, ac sensum re-

Sum, seu *bonum gustum*, ut phrasi vulgari serviamus, indicat ei inesse, qui ejusmodi qualitate præditus est. Huic opponitur *inconcinuus*, seu *inelegans*. Sæcula, quæ nos præcesserunt, *solida*, *profunda*, *acuta* dici possent: præsentis sæculi ab *elegantia* character est.

4 *Jucundus*, seu *latus*; *malignus*, seu *causticus* in familiari congressu, ac scriptis maxime dignoscuntur. Ille dicitis, ac factis hilaritatem aspergit, grato lepore, ac suavitate animos omnium devincit, omnibus se facilem præstat, cunctis gratus, nulli onerosus. Malignus omnia felle conspergit; amarè insectatur; quæ optima sunt, in pravam sensum detorquet; sibi incommodus, omnibus invisus. Hujusmodi qualitates graphicè depictas habes in senibus illis Terentianis in comœdia, cui *Adelphi* titulo est. Ceterum optandum, ne adeò frequens in scriptorum animos causticum fel diffunderetur.

5 *Præjudicatus*, seu *præoccupatus* ille audit, qui a præconceptis educatione, lectione, amicitia opinionibus ducitur. Præjudicia omnia exuere adeò est difficile, ut *vix*, aut ne *vix* quidem a constitutione mundi hominem, qui nihil humani passus sit, extitisse, affirmare non dubitem. Sed hæc miseræ conditionis Adami posterorum sors est. Enitendum tamen, ut quam fieri possit, animus a præconceptis opinionibus liberetur, ac nihil nisi ratione duce persequamur.

Demum *Fortis* ille est, quem describit Poeta Venusinus: justum, ac tenacem propositi virum non ardor civium prava jumentium, non vultus instantis tyranni mente quatit solida: si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruina. Alio sensu nunc *spiritus fortes* se appellare solent quidam deliciis fracti; qui omnem Numinis metum e corde depellentes, terculamenta puerilia dicitant penas iniquis infligendas in altera vita: *debilesque* vocant eos, qui intellectum abnegantes in obsequium Christi, christianam religionem impensè colunt. Nos *debilem* appellamus, qui facili negotio a proposito abducitur, puerilibusque terculamentis aut etiam crepundiis frangitur; ut evenire solet iis, qui se *forti spiritu* præditos existimant.

404 Schol. 2. Mentis humanæ operationes, pura etiam ratione agente, ab cerebri constitutione nonnihil pendere, aut saltem connexionem quamdam cum cerebri motionibus intercedere, indubium videtur. Experimento enim quotidiano compertum habemus, non solum a nativa cerebri constitutione, ac temperie homines sagaces, industrios, strenuos, stupidos, bardos, lentos; verum infirmis, senectute, laboribus nativas qualitates immutari; nonnumquam educatione perfici, corrigi, aut mitigari; quod immutationem quamdam in cerebro factam lu-

culenter probat, e qua hujusmodi varietates profiscantur.

405 Corol. 1. Ergo ab his cerebri modificationibus desumenda etiam sunt qualitates illæ, quas habitus vocamus. Quemadmodum enim motuum quorundam corporis repetitione eam nanciscuntur aliqui facilitatem ad similes actiones peragendas, quæ penè facultatem humanam superare videntur, ut funambuli, musici &c. sic & ab exercitatione fibrillarum cerebri, & ad quamlibet intellectus operationem applicatione habitus intellectuales oriri, credendum est.

406 Corol. 2. Mira illa varietas, quam sicut in hominum facie, sic etiam in judicio, ratione, ac ingenio animadvertere licet, ab hujusmodi fibrillarum cerebri temperie nascitur. Alacritas etiam, ac promptitudo, sive docilitas ingenii excolendi, a felicitate quadam naturæ, aptius cerebrum, meliusque conformatum adeptæ, proficisci, in comperto est: quin opus sit ad intrinsecam animorum diversitatem recurrere, ad id explicandum.

§. III.

De Reflexione atque Attentione.

407 Anima conscientia percipit res, quæ extra illam sunt (326); eorumque conscia est, quæ quum perceperit, distinguit (ibid.). Duplici autem modo objectum, prout ad rem præsentem attinet, percipere potest: vel illud ab aliis distinguendo, vel partes, quæ in ipso sunt, discernens, ac singillatim considerans, ut distinctè percipiat. Distinctionis objectorum conscia esse non potest anima, nisi notas in illis repertas secernat, percipiatque alias huic, alias aliis notas convenire. In eodem autem objecto diversitatem notarum ut discernat, opus habet, quamlibet ab aliis separare, ac inspicere, ut distinctè cognoscat. Singularis hæc objectorum, aut notarum inspectio reflexio dicitur; quasi animus ad considerationem illarum inflectatur.

408 Schol. Vulgò reflexionem intelligunt conversionem animi ad sua cogitata; hæc autem reflexio quadam illius genericè descriptæ species est, quam universim jam in illa comprehendimus.

409 Corol. Quicumque reflexione utitur, ad objectum se convertit, in eoque mentem figit: hoc autem est attendere, ut vulgatus etiam usus fert: reflexio igitur est initium attentionis, quæ a reflexione oritur; ita ut attentio continuata quædam reflexio animi ad objectum sit: ex. g. ingressus templum D. Petri in urbe, magnam illam mole-

lem intueor, nihil adhuc in ea distinctè percipiens, nisi partium magnitudinem, e qua satis ab aliis ædificiis, ac templis distinguo: conscius itaque sum, me templum ingressum, longè alia, vel magnificentissima urbis ædificia superans. Deindè altaria singula perlustrans, ad picturas musivo opere elegantes, illarumque partes ad vivum lapillis expressas, singillatim mentem converto: en reflexionem, quæ dum in his animum figit, attentio est.

410 Schol. Alii attentionem vocant, quod nos reflexionem diximus. Pro libitu nimirum nomina imponere licet. Nobis arrisit, reflexionem diuturniorem attentionem nuncupare; qui contra, ac nos, illis utitur vocabulis, rem tenet, nomina mutat. Nobis visum est, magis ad sensum latinæ linguæ accedere nostram explicationem.

411 Corol. 1. Ad distinctas rerum ideas concipiendas attentionem præcipuè juvare, quisque in se experimentum capere potest; ratio etiam suadet. Nam reflexio animum ad notas inspicendas convertit, easque singillatim considerando, alias ab aliis secernit (407): at idea distincta illa sunt, in quibus notæ objectorum discernuntur (Log. 29): quisquis igitur distinctas ideas comparare sibi velit, attentione utatur, necesse est.

412 Corol. 2. Ut in ceteris rebus, sic in animi commentationibus, trahit sua quemque voluptas: quare manifestum est, eo facilius attentionem in studiis diuturniorem fore, quo jucundiora nobis fuerint objecta meditationis. Rursus in litteris, aut officii lege devincti sumus, ut solent juvenes, dum grammaticis aut philosophicis vacant studiis; aut officii lege soluti, operam dare scientiis pro libitu possumus. Adolescentes eo attentionem majorem adhibebunt, quo jucundiora fuerint ipsis studia; quæ animi applicatio & ab ingenua ipsorum indole proficisci debet; & ab auctorum amantitate, necnon Magistrorum solertia, ac facilitate concilianda est. Qui verò scientias quibus operam navarent sibi delegerunt juxta canones, quos Logicæ art. 298 statuimus, veritatem hujusce corollaris comprobabunt.

413 Attentionis gradus varius pro ingeniorum diversitate semper fuit. Sunt, qui per plures horas meditationi vacant, minima mentis divagatione distracti, ut fuit ille Montmortus Academicus Gallus, mathematicis studiis ita abreptus, ut, instrumentis musicis resonantibus, puero circum clamitante, domusque rumoribus, numquam ab attentione evocaretur. Vallisius, Varignoniusque ad multam noctem elucubrantes, mirabantur, tot horas præterisse; calculis nimirum subducendis intenti, tempus effluere non sentiebant. Ricatum etiam Bononiæ novimus, qui quum ad prandium evocaretur, quasi somno expertus,

aus, ad se redibat. In mathematicis studiis hoc præsertim evenire, qui vacant hujusmodi commentationibus, experiuntur. Alii frequentes animi avocationes sentiunt, ita ut numquam cogitationem ad longum tempus in eodem objecto figere valeant. Alii diutius retinent, longè tamen attentionem non protrahunt.

414 Attentionis historiam scribi in votis habebat Bonnetus: elucubratio sanè difficilis isthæc est, ad quam contextendam documenta non suppetunt, nisi si quis observationes in se factas in medium proferat; quibus scilicet hævatom, aut impeditam attentionem suam senserit. Sequentia tamen adnectere monita possumus, quin hanc historiam legerimus, quibus attentio comparetur, aut promoveatur nostræ juventuti. Ac imo. Animum ab inordinatis affectibus liberum ad litteras plurimum conducere, attentionemque juvare, monuimus Logicæ nostræ art. 296, ubi, quæ hic dici possent, invenies. 2. Attentionis gradus exercitio comparari, nec viros supra memoratos diuturnam illam attentionem conservare potuisse, nisi paulatim imaginationem retinere, ac ab occursantibus phantasmatibus cohibere didicissent, res est manifestissima. 3. Qui in eodem objecto fixam cogitationem diu retinere, ac dotem maximam attendendi ad id, quod præ manibus habet, consequi cupit, longiores demonstrationes in mathematicis tractare assuescat; ab his enim se mirificè retineri, ac sensim attentionem augeri comperiet. 4. Impedimenta attentionis sedulo removere debet, qui attendendi facultatem promotam velit, maxime in principio, dum phantasiam vagantem ad alia experitur. Secessus musis amicus esse, ac litteris, testatur ille: *carmina secessum scribentis & otia querunt*. Concussiones etiam vehementes sensuum attentionem distrahunt, cerebro ab sensionibus commoto (337): hinc non secessum tantum, sed locum rumoribus vacuum sectari oportet, qui attentionem constantem obtinere avert. 5. Vulgare est proverbium: *pluribus intentus minor est ad singula sensus*: quare auctor sum, adolescentibus diversa simul studia minimè convenire, prorsusque illorum attentionem corrumpere. 6. Qui imaginationem ab aliarum rerum imaginibus liberam adhibet, facilius attentionem figit in studiis, quod matutino tempore, postquam cerebrum somno præcedentis diei phantasmata consopivit, evenire quisque comperiet. Idcirco confabulationibus, novarum rerum nunciis, negotiis &c. quæ novas imagines in animum inducunt, ante studium valedicendum. 7. Demum, quod mihi supremum attentionis adjumentum semper visum fuit, stylum nocturnæ versate manu, versate diurna; ita ut, quæcumque legas, in commentaria referas. Vide dicta Logicæ Diss. 4. cap. 4. CA.